

БЪЛГАРИЯ И ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА ИСТОРИЧЕСКА ДЕЙСТВИТЕЛНОСТ И УРОЦИ

Положението на България по време на Втората световна война носи своите специфични характеристики. Въпреки че става съюзник на Германия и обявява „символична“ война на Англия, САЩ и Франция, тя запазва дипломатически отношения със Съветския союз и не изпраща войски на Източния фронт. Развитието на политическата обстановка в България по време на Втората световна война може да се раздели на два периода. Първият период съвпада с подготовката и свързването на България с Тристранния пакт, а втория – със свалянето на фашисткото правителство и участието на България във войната на страната на антихитлеристката коалиция.

Със започването на Втората световна война в българския парламент и сред обществеността се открива дискусия за определяне отношението на българските власти към войната. Част от депутатите са ориентирани към Германия, други към Франция и Великобритания, а не малка група настоява България да запази неутралитет. Българското правителство и про-монархическата група в парламента обаче се обявяват решително за сближаване с Германия.

На първи март 1941. г. във Виена министър-председателят Богдан Филов подписва протокола за присъединяването на България към Тристранния пакт. Този акт е удостоен с пристигането на Хитлер във Виена специално за тази цел. На следващия ден в парламента, в декларация на правителството, се казва, че България като верен партньор на Тристранния пакт ще даде своя дял за изграждането на новия ред в Европа и в света. Едновременно с това се декларира, че страната ни остава вярна на договорите за приятелство със съседите си и ще продължи да развива традиционните си приятелски отношения със СССР.

В същия този ден по предварително сглобени понтонни мостове на р. Дунав немските моторизирани колони навлизат на българска територия. Съсредоточаването на немските войски продължава през целия март 1941. г. и на 6 април под командата на фелдмаршал Фон Лист се осъществява нахлуването в Югославия и Гърция. Така започва кървавата драма на Балканите, която продължава близо четири години. Без да е окупирана, България е поставена в пълна политическа и икономическа зависимост от Германия и играе ролята на плацдарм за немските войски срещу своите съседи. Пристанищата във Варна и Бургас, ж. п. линиите и транспорта, свързочната мрежа и летищата са предоставят на разпо-

ложение на хитлеристката армия. Правителството се задължава да издържа между 20 и 30 000 германски военнотружещи настанени в България, които обаче нямат правото да се намесват във вътрешните работи на страната. Освен това България поема задължението да изпълнява окупационно-административна роля в завоюваните от Германия Гърция и Югославия. Дванадес пехотни дивизии и две кавалерийски бригади на българската войска са изпратени в тези страни, като по този начин освобождават немските дивизии да се насочат към Източния фронт.

Редицата неблагоприятни условия за въоръжена съпротива в България в периода 1941–1944 г. не попречват в страната да се развие най-мощното съпротивително движение в сравнение с всички сателитни и съюзни на Германия държави. То носи някои особености, които се определят от спецификите на българския фашизъм. На първо място България не е окупирана от Германия. Нейната армия не е разбита или разложена и с това не образува ядрото на въоръжена съпротива, така както това става в други държави с антифашистко съпротивително движение. Армията, полицията и централизираната държавно-административна власт са запазени и активно включени като опора на управляващия режим. Населението не разполага с оръжие и не е лесно да се сдобие с такова. Затова и една од първите основни задачи пред организираното българско антифашистко движение е да работи за привличане на своя страна на отделни части од българската армия. В резултат на успешната нелегална работа в армията до лятото на 1944. г. се формират 9 войнишки партизански части од преминали на страната на партизаните войници и цели войскови подразделения.

Отсъствието на германска окупация поставя България сред малкото страни, в които и до днес не се е развил антигермански синдром. На практика в България не германци, а българи са тези, които по нареждане на българските власти арестуват, инквизират и убиват участниците в антифашистката съпротива. Парите като награди за избити антифашисти са отпускани од българските власти и получавани од български извършители. Поради това българското антифашистко движение приема някои черти и форми на гражданска война срещу монархофашисткия режим.

Българският народ не приема участта на покорен изпълнител на натрапения му съюз с Оста. Въоръжената антифашистка съпротива в България започва веднага след нападението на Германия над СССР и в продължение на 3 години се развива в организирано партизанско движение, което по нищо не се отличава од антифашистката борба на народите във Франция, Италия, Белгия, Норвегия, Дания, Полша, Гърция и Югославия. Съгласно данни од българските полицейските архиви за периода 1941–44 г. 64 345 души са минали през арестите и затворите, като на 12 000 души е поискано смъртно наказание; 31 000 души преминават през българските концлагери, а броят на избитите партизани, ятаци и помагачи надвишава

10 000 души. Изплатените суми от българското правителство като награди за убити антифашисти надвишава 63 милиона лева.

Първата основна задача на Отечественофронтовското правителство, което идва на власт на 9. 9. 1944 г. е да обяви присъединяването на България на страната на антихитлеристката коалиция и участието ѝ във войната за разгрома на Германия. Проведена е бърза мобилизация и редовната българска армия, в която се вливат 40 000 доброволци, се включва във военните действия в състава на Трети Украински фронт. В двете фази на войната България дава своя принос за освобождението на Македония, Сърбия, Хърватско, Словения, Унгария и Австрия. Жертвите, които българската армия дава във войната срещу Германия възлизат на 41 000 убити, ранени и безследно изчезнали.

Благодарение на своето антифашистко движение и на участието си в заключителната фаза на войната на страната на съюзническите сили България заема полагащо ѝ се място сред държавите от антихитлеристката коалиция и бива спасена от нова национална катастрофа. На мирната конференция в Париж през 1947 г. се настоява за наказание на България като ѝ се отнеме 1/10 от територията на страната, за огромни репарации – около 900 млн. долара и за възмездие в натура от още няколко милиона долара. Надделява обаче признанието за участието на българския народ във въоръжената борба против фашизма през годините на войната, за приноса на българската армия за освобождаването на териториите на Балканите и в Средна Европа, както и установяването на демократичното правителство на Отечествения фронт в България. Определените на България репарации са сведени до 70 млн. долара като впоследствие Югославия се отказва от своя дял.

*

Естествено и логично е днес, петдесет години след края на Втората световна война, да се появят нови сведения за нея и да се дават различни тълкувания и оценки за един или друг факт свързан с това трагично историческо събитие. Това, което буди не само недоумение, но и тревога е фактът, че напоследък се правят опити за преоценки на тези събития, които са лишени изобщо от историческа правдивост и обективност. Тези нови оценки и преоценки са плод на един закъснял във времето национализъм, който няма за момента благоприятна почва за развитие в България и изгледи да се превърне в официална българска позиция. Подчертавам обаче – за момента. Същото не може да се каже за в бъдеще, когато днешните поколения, които учат от учебници и исторически книги базирани на тези нови оценки, ще са си изградили погрешни представи за историческите събития отпреди петдесет години.

В последните 3–4 години в България, поради причини от чисто вътрешнополитически характер, сред определени политически сили и политици на най-високо равнище се наблюдава тенденция към спекулиране

и дори фалшифициране на най-новата българска история, включително и периода на Втората световна война. За съжаление тази тенденция се подхранва и от някои историци, които под претекст за разкриване „тъмните петна“ на историята, се опитват да ревизират историческите факти и да им дадат лишено от обективност тълкуване.

В опитите да се омаловажи наличието на антифашистка съпротива в България се стига дотам да се отрича наличието на фашизъм изобщо. Издига се тезата, че България не е трябвало да участва в разгрома на хитлеристка Германия от края на 1944 и 1945 г., тъй като с това си участие в заключителната фаза на войната на страната на съюзническите сили новото Оф правителство изтеглило войските си от „исконните“ български земи и извършило „предателство“ спрямо националните интереси.

Нова оценка се дава и на съществуващия по време на войната монархо-фашистки режим в България. Като доказателство, че този режим създал такъв демократичен и правов ред в държавата, който не може да се сравнява нито с нацистка Германия, нито с фашистка Италия, се изтъква, че България успяла да запази българските евреи от изпращането им в лагерите на смъртта. Премълчава се обаче фактът, че същият този режим изпраща на смърт 11 000 евреи от Македония и Беломорска Тракия. Единствено в България днес най-висши държавни и съдебни институции официално се депозирали иск Народният съд от 1945 г. да бъде обявен за незаконен и неговите решения да бъдат анулирани, като по този начин се оневинят и реабилитират отговорните за вълчване на България във войната на страната на хитлеристка Германия профашистки правителства, както и преките извършители на убийства над хиляди антифашисти. Наложил се българската еврейска общност живееща в Израел и еврейското лоби в САЩ да надигнат глас и да напомнят, че българският Народен съд представлява част от Нюрнбергската съдебна система, за да намалееят, но без окончателно да спрат спекулациите по този въпрос.

За да не бъда голословен, си позволявам да цитирам някои оценки, които присъствуват в уж „сериозни“ научни трудове писани не от журналисти, а от историци с претенцията за научна достоверност и историческа обективност. В излязлата през 1993 г. „История на България“ (издателство Христо Ботев) се поставя риторичния въпрос законна ли е била въоръжената антифашистка съпротива в България и веднага следва отговор – не. Мотивите за този отрицателен отговор са че, от една страна „съпротивата се ръководи отвън и в интересите на чужда сила“ и от друга, че „тя е насочена против българската войска и полиция, а жертвите ѝ също са българи“ (с. 699–700). Същата тази съпротива е окачествена като престъпен тероризъм на лумпени, които нищо друго не са правели освен да оплячкосват от време на време по някоя мандра и затова заслужено били избивани от законната власт. Пак там участието на България във войната на страната на съюзните сили от есента на 1944 г. се оценява като „поредна катастрофа“ (с. 727). В други исторически писания пък се преобръща коренно и оценката аза административно-окупационната ро-

ля на България по време на войната. Терминът 'окупация' се избягва и заменя с 'освобождение' и 'национално обединение', без да се отчита обстоятелството, че става дума за чужди територии, признати от България като таива по силата на Ньойския договор.

Приведох тези примери от излязлите след 1992 г. в България исторически съчинения и с оглед на това, че те се представят като начело на научно-обективната истина за найновата ни история след 45-годишно погрешно тълкуване от страна на тоталитарния режим. Показателно е, че част от тези съчинения бяха официално одобрени от Министерство на образованието и препоръчани за изучаване от ученици и студенти в българските учебни заведения.

Подобни тези са не само антинаучни и исторически неверни, но те са и крайно опасни с това, че днес, 50 години след края на Втората световна война, се създават предпоставките поколенията, които не помнят ужасите на войната и нейните трагичните последици, да забравят и поуките от нея.

ВЪРБАН ТОДОРОВ

БУГАРСКА И ДРУГИ СВЕТСКИ РАТ – ИСТОРИЈСКА СТВАРНОСТ И ЛЕКЦИЈЕ

Резиме

Положај Бугарске за време Другог светског рата, с обзиром да је претежно била савезник Немачке, има низ специфичних карактеристика. Њено учешће у овом светском рату може се разделити у два периода: први се односи на савезништво са силама Тројног пакта а други на бугарско учешће на страни Антихитлеровске коалиције. Потписивањем протокола о приступању Бугарске Тројном пакту 1. марта 1941, њена територија је, од тада до напада немачких и бугарских снага на Југославију и Грчку 6. априла 1941. била база за стационарање агресорских снага. Бугарске снаге су биле ангажоване и у ратним окршајима на Источном фронту констатује Тодоров.

За период 1941–1944 кроз затворе је прошло 64.345 лица, око 12.000 је смртно рањено, 31.000 прошло је кроз разне концлагоре, а број погинулих партизана, њихових јатака и помагача износи преко 10.000 лица.

Основна обавеза Отачественог фронта који осваја власт 9. септембра 1944. г. била је да прикључи Бугарску снагама Антихитлеровске коалиције и узме учешће у рату са немачким снагама. Допринос Бугарске на страни Антихитлеровске коалиције на територији Југославије, Мађарске и Ау-

стрије у жртвама војних снага износи 41.000 погинулих, рањених и несталих лица.

На Мирвној конференцији у Паризу 1947. г. Бугарска је, на име ратних репарација била обавезна да плати око 900 милиона долара. С обзиром на дати допринос победи снага савезничке коалиције ова обавеза је сведена на 70 милиона долара. Југославија је део обавеза на име репарација у потпуности опростила Бугарској.

Аутор настоји да укаже на резултате нових истраживања бугарске историографије и наводи неке научне доприносе којима се ближе и потпуније дефинишу сазнања о укупном бугарском учешћу у Другом светском рату.